

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ
ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ

ΔΗΜΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ECOLE DES HAUTES ETUDES
EN SCIENCES SOCIALES

CENTRE D'ETUDES BYZANTINES
NEO - HELLENIQUES
ET SUD - EST EUROPEENNES

PARIS NOUVEAUX MONDES

ΜΟΥΣΕΙΟ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

6ème UNIVERSITE D'ETE
THESSALONIQUE
30 JUIN - 12 JUILLET 2014

Saints et pécheurs à Byzance

Saints et pêcheurs à Byzance

Η μεταρρύθμιση της ανώτατης εκπαίδευσης επέφερε αναγκαστικές αλλαγές στα πανεπιστημιακά ιδρύματα αναφορικά με τον τρόπο παροχής της διδασκαλίας, η οποία είναι ταυτόχρονα επιμορφωτική και εξειδικευμένη. Τα περισσότερα ευρωπαϊκά κράτη έχουν πλέον επιλέξει τον δρόμο τον λεγόμενο «των συμφωνιών της Μπολώνιας», που προβλέπει τρία (ή και κάποτε τέσσερα) έτη προπαρασκευαστικών σπουδών (licence, laurea, πτυχίο κ.λ.π.), δύο έτη ενδιάμεσων σπουδών (master, laurea specialistica, μεταπτυχιακό κ.λ.π.) και τρία έτη διδακτορικών σπουδών. Για να επιτευχθεί ακριβώς με τον καλύτερο τρόπο η επιμόρφωση των φοιτητών του τρίτου και τέταρτου βαθμού, αναπτύχθηκε ο θεσμός των θερινών Πανεπιστημίων σε όλη την Ευρωπαϊκή Ένωση.

Σε ό,τι αφορά τις βυζαντινές σπουδές, η κατάσταση είναι χαρακτηριστικά ιδιόρρυθμη: σε γενικές γραμμές, δεν υπάρχει εξειδικευμένη διδαχή για τέτοιου είδους σπουδές και οι φοιτητές συχνά παρακολουθούν εξειδικευμένα μαθήματα στο πλαίσιο της κλασικής φιλολογίας, ή της ιστορίας της τέχνης, ή της ιστορίας. Για να επιλυθεί αυτή η κατάσταση, δημιουργήθηκε το 2009 ένα θερινό Πανεπιστήμιο -το πρώτο στον τομέα αυτόν- χάρη στη συνεργασία ανάμεσα στη Σχολή Ανώτατων Σπουδών στις Κοινωνικές Επιστήμες του Παρισιού και στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Με την υποστήριξη της Νομαρχίας της Δράμας, τον πρώτο χρόνο στήθηκε ένα τριετές πρόγραμμα, που στόχο του είχε να προσφέρει σε φοιτητές προερχόμενους από όλο τον κόσμο μια επιμόρφωση σε όλα τα γνωστικά αντικείμενα τα σχετικά με την βυζαντινολογία (ιστορία, λογοτεχνία, ιστορία της τέχνης, αρχαιολογία, δίκαιο, σφραγιδογραφία, παλαιογραφία, κωδικολογία, νομισματική, κ.λ.π.). Το πρόγραμμα αυτό συνεχίστηκε στη Δράμα για το 2010, και στις Σέρρες για το 2011, χάρη στην υποστήριξη του ελληνικού Υπουργείου Πολιτισμού και του σερραϊκού μορφωτικού συλλόγου ΕΜΕΙΣ. Τα σεμινάρια πραγματοποιήθηκαν από τους καλύτερους ειδικούς, στα γαλλικά και στα αγγλικά. Στους φοιτητές, στους οποίους είχε χορηγηθεί υποτροφία, δόθηκε με τον τρόπο αυτό η δυνατότητα να σχηματίσουν (παράλληλα με την επιμόρφωση) μία πραγματική κοινότητα, διαμορφωμένη από αυτούς που στο μέλλον θα αποτελέσουν τους καθηγητές και τους ερευνητές, οι οποίοι θα συνεχίσουν να δίνουν ζωή και παγκόσμια αίγλη στην έρευνα του βυζαντινού πολιτισμού. Το 2012, το Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης αρνήθηκε να συμμετάσχει στη συνέχιση του προγράμματος. Τη κρίσιμη εκείνη στιγμή η Δημοτική Αυτοδιοίκηση της Θεσσαλονίκης πήρε την θαρραλέα απόφαση να πρωθήσει αυτήν την τόσο σημαντική και καινοτόμο πρωτοβουλία. Έκτοτε, μετά τη σύμβαση ανάμεσα στη Δημοτική Αυτοδιοίκηση και τη Σχολή Ανώτατων Σπουδών στις Κοινωνικές Επιστήμες, το θερινό Πανεπιστήμιο, βελτιωμένο και εμπλουτισμένο, λαμβάνει χώρα στη Θεσσαλονίκη. Το ελληνικό Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού ανανέωσε την υποστήριξή του, όπως και το Γαλλικό Ινστιτούτο της Θεσσαλονίκης.

Το πρώτο έτος, τα θέματα που εξετάστηκαν περιστρέφονταν γύρω από το «βυζαντινό έγγραφο» και τις ερμηνευτικές μεθόδους, το δεύτερο έτος γύρω από το βυζαντινό «παλάτι», το τρίτο έτος γύρω από το «μοναστήρι», το τέταρτο έτος γύρω από τα «εργαλεία» στο και για το Βυζάντιο, και το πέμπτο έτος γύρω από τις «κοινότητες και ομάδες»

στο Βυζάντιο. Η επιτυχία της πρωτοβουλίας ήταν τεράστια : συμμετείχαν υπότροφοι φοιτητές από όλο τον κόσμο (25 το πρώτο έτος, 40 το δεύτερο, 35 το τρίτο και τέταρτο, 40 το πέμπτο). Το θερινό Πανεπιστήμιο βυζαντινολογίας στη Θεσσαλονίκη έγινε σημείο αναφοράς στην επιμόρφωση και έντονης αναμονής από τους φοιτητές, οι οποίοι ανέτρεξαν στους οργανωτές (EHES και Δήμο) για να ζητήσουν τη συνέχιση της πρωτοβουλίας. Είναι πλέον βέβαιο, ότι η πλειονότητα των μελλοντικών βυζαντινολόγων θα έχει περάσει από αυτό το θερινό Πανεπιστήμιο, που αποτέλεσε σταθμό στην επιμόρφωσή τους.

Φέτος, χάρη στην ανανεωμένη υποστήριξη του ελληνικού Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού, τα μαθήματα θα γίνουν σε αίθουσα του διακεκριμένου Μουσείου του βυζαντινού πολιτισμού της Θεσσαλονίκης. Το θέμα που επιλέχθηκε – *άγιοι και αμαρτωλοί στο Βυζάντιο* – επιχειρεί να προσεγγίσει δύο αντίθετες τάσεις, της αγιότητας και της αμαρτίας. Η άποψη που έχουμε διαμορφώσει για τον βυζαντινό κόσμο είναι πολύ συχνά επηρεασμένη από τις λογοτεχνικές αναπαραστάσεις και οι πηγές που διαθέτουμε μεταδίδουν την εικόνα ενός κόσμου ιδιαίτερα ευλαβούς, γεμάτου από ευσεβείς μοναχούς που ασχολούνται κατά κύριο λόγο με την άσκηση της πίστης. Εντούτοις, έστω και αν η μορφή του αγίου είναι ιδιαίτερα σημαντική, επειδή ενσαρκώνει όλες τις αξίες μιας κοινωνίας και πυροδοτεί οικονομικές και πολιτικές ανακατατάξεις, το Βυζάντιο απέχει πολύ από το να είναι ένα μεγάλο μοναστήρι. Η αμαρτία αποτελεί αναπόσπαστο στοιχείο μιας κοινωνίας που πάλλεται από ζωή και πόθο. Θα στρέψουμε λοιπόν την προσοχή μας στις δύο αυτές τάσεις, επιφανειακά αντίθετες, μα απόλυτα συμπληρωματικές.

Οι 40 υπότροφοι, επιλέχθηκαν ανάμεσα σε υποψηφίους από όλη την Ευρώπη, από την Κύπρο έως την Εσθονία, από την Ιταλία έως την Ισπανία, από τη Γερμανία έως την Ελλάδα, από τα βαλκανικά κράτη, από τις χώρες του Καυκάσου, από τη Ρωσία, την Ουκρανία και τη Νότια Αμερική.

Η Θεσσαλονίκη, δεύτερη πόλη της Αυτοκρατορίας, φιλοξενεί λοιπόν ένα θερινό Πανεπιστήμιο, το οποίο υπογραμμίζει το στενό δεσμό της πόλης με τις βυζαντινές της ρίζες, στη συνέχεια μιας παράδοσης, που την καθιστά πραγματικό εργαστήριο της βυζαντινολογικής έρευνας. Είναι αξιόπαινοι, η Δημοτική Αυτοδιοίκηση της Θεσσαλονίκης (η οποία αντιλήφθηκε άμεσα τη σπουδαιότητα της πρωτοβουλίας), το Κέντρο σπουδών βυζαντινών, νεοελληνικών και νοτιοανατολικής Ευρώπης της EHES (που δίνεται ολοκληρωτικά στην οργάνωση ενός επιστημονικού προγράμματος ανώτατης επιμόρφωσης), το Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού (που υποστηρίζει μια σημαντική πρωτοβουλία, η οποία υπογραμμίζει την αξία της ιστορικής παράδοσης της Ελλάδας), καθώς και οι τοπικοί συνεργάτες για την υποστήριξη ενός σχεδίου το οποίο προσδίδει κύρος και αίγλη σε ολόκληρη την πόλη.

Πάολο Οντορίκο

Διευθυντής του Κέντρου Σπουδών, βυζαντινών,
νεοελληνικών και νοτιοανατολικής Ευρώπης
Σχολή Ανώτατων Σπουδών στις Κοινωνικές Επιστήμες
Παρίσι

Saints et pêcheurs à Byzance

La réforme de l'enseignement supérieur comporte des contraintes pour les établissements universitaires en ce qui concerne la façon de fournir un enseignement à la fois formateur et de spécialisation. Désormais la plus part des pays européens ont choisi la voie dite «des accords de Bologne», qui prévoit trois (parfois quatre) ans d'études préliminaires (licence, laurea, ptycheio etc.), deux ans d'études intermédiaires (master, laurea specialistica, métaptychiako etc.), et trois ans de doctorat. C'est justement pour mieux former les étudiants du deuxième et troisième degrés que des Ecoles d'été sont mises en place dans toute la Communauté Européenne.

En ce qui concerne les études byzantines, la situation est très particulière: généralement il n'existe pas de filière spécialisée dans ce domaine d'études, et les étudiants suivent parfois des spécialisations à l'intérieur des cours de philologie classique, d'histoire de l'art ou d'histoire. Pour pallier à cette situation, une Ecole d'été - la première dans son genre - avait été mise en place en 2009 grâce à une collaboration entre l'Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales de Paris et l'Université Aristote de Thessalonique. La première année, avec le soutien de la Préfecture de Drama, un programme triennal a été lancé, avec pour but d'offrir à des étudiants en provenance du monde entier une formation dans toutes les disciplines afférentes à la byzantinologie (histoire, littérature, histoire de l'art, archéologie, droit, sigillographie, paléographie, codicologie, numismatique etc.). Ce programme continua en 2010 toujours à Drama, et en 2011 à Serrès, grâce au soutien du Ministère grec de la Culture et du tourisme. Les séminaires étaient dispensés en français et en anglais par les meilleurs spécialistes; les étudiants, auxquels une bourse d'études avait été octroyée, avaient ainsi la possibilité de former une véritable communauté constituée par ceux qui seront les futurs enseignants et chercheurs qui continueront à faire vivre la recherche dans le domaine de la civilisation byzantine. En 2012 l'Université de Thessalonique a renoncé à la poursuite du programme. C'est à ce moment que la Mairie de Thessalonique a pris la courageuse décision de relancer cette initiative si importante et novatrice. Par le biais d'un accord entre la Mairie et l'Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales, l'Ecole d'été, améliorée et enrichie, a depuis eu lieu à Thessalonique. Le Ministère grec de la Culture et du Sport a depuis apporté son soutien, tout comme et l'Institut français de Thessalonique.

La première année les sujets traités tournaient autour du «document byzantin» et des méthodes d'interprétation; la deuxième année autour du «palais» byzantin; la troisième autour du «monastère»; la quatrième autour des «outils à Byzance, outils pour Byzance»; la cinquième autour des «communautés et groupes à Byzance». Le succès de l'initiative a été énorme: des étudiants des quatre coins du monde ont participé à ces Ecoles d'été, et des bourses d'étude ont

été octroyées: 25 la première année, 40 la deuxième, 35 la troisième et la quatrième, 40 la cinquième. L'Ecole d'été de byzantinologie de Thessalonique est ainsi devenue un moment majeur de formation, très attendu par les étudiants, qui ont sollicité auprès des Institutions partenaires (EHESS et Mairie de Thessalonique) la poursuite de l'initiative. Désormais la majeure partie des futurs byzantinistes seront passés par cette Ecole, qui aura signifié une étape fondamentale dans leur formation.

Cette année encore, grâce au soutien du Ministère grec de la Culture et du Sport, les séminaires auront lieu dans les prestigieux locaux du Musée de la civilisation byzantine de Thessalonique. Le sujet choisi veut aborder les deux attitudes opposées de la sainteté et du péché: en effet, d'un côté la vision que nous avons du monde byzantin est trop souvent influencée par les représentations littéraires, et la tradition est telle que les documents ayant trait à la religion ont formaté notre image d'une Byzance extrêmement pieuse, peuplée de pieux moines versés dans l'exercice de la piété. Toutefois, si la figure du saint est d'une importance majeure, car elle résume toutes les vertus sociales d'une civilisation, et donne naissance à des enjeux économiques et politiques majeurs, Byzance est bien loin d'être un grand monastère: le péché est partie intégrante d'une société qui fourmille de vie et désir. C'est sur ces aspects apparemment antithétiques, mais absolument complémentaires, que nous tournerons notre attention.

Les boursiers, en nombre de 40, ont été choisis parmi les candidats en provenance de toute l'Europe, de Chypre à l'Estonie, de l'Italie à l'Espagne, de l'Allemagne à la Grèce, et des Pays balkaniques, des Pays du Caucase, de Russie, Ukraine, de l'Amérique du Sud.

Thessalonique, la deuxième ville de l'Empire, héberge donc une Ecole d'été qui souligne le lien étroit de la cité avec ses racines byzantines, dans une continuité de tradition qui font d'elle un véritable laboratoire pour la recherche en byzantinologie. La Mairie de Thessalonique a eu le mérite de comprendre immédiatement l'importance de l'enjeu, le Centre d'études byzantines, Néo-helléniques et sud-est-européennes de l'EHESS de s'adonner à fond dans la mise en place d'un programme scientifique de haute formation, le Ministère de la Culture et du Sport de soutenir une initiative majeure qui met en valeur la tradition historique de la Grèce, les partenaires locaux de soutenir un dessein qui porte du prestige à la ville toute entière.

Paolo Odorico

Directeur du Centre d'études byzantines
Néo-helléniques et sud-est-européennes
Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales
Paris

Saints et pécheurs à Byzance

Lundi 30 juin 2014 - 19 h.

Inauguration de l'Ecole d'Été

Prises de parole

Conférence d'ouverture :

Vassilis Katsaros

«Αμαρτία και εξιλέωση στην καθημερινή ζωή του Βυζαντίου»

«Péché et expiation dans la vie quotidienne à Byzance»

Suivie d'une réception

Mardi 1 juillet 2014

- 9.00 - 10.30 **Tassadit Yacine** - *Le saint entre représentation et réalités dans l'islam maghrébin.*
- 10.30 - 10.45 Discussion
- 10.45 - 11.00 Pause
- 11.00 - 12.30 **Dominique Iogna Prat** - *Le saint, le péché et l'institution dans l'Occident médiéval.*
- 12.30 - 12.45 Discussion
- 16.00 - 17.30 **Stéphanos Efthymiadis** -
*L'hagiographie byzantine:
ses héros, son évolution et ses méthodes.*
- 17.30 - 17.45 Discussion
- 17.45 - 18.00 Pause
- 18.00 - 19.30 **Michel Kaplan** - *Sainteté et pouvoir.*
- 19.30 - 20.00 Discussion

Mercredi 2 juillet 2014

- 9.00 - 10.30 **Tassadit Yacine** - *La notion de péché chez les populations musulmanes d'Afrique du Nord (lecture anthropologique).*
- 10.30 - 10.45 Discussion
- 10.45 - 11.00 Pause
- 11.00 - 12.30 **Dominique Iogna Prat** - *Le saint, le péché et l'institution dans l'Occident médiéval.*
- 12.30 - 12.45 Discussion
- 16.00 - 17.30 **Stéphanos Efthymiadis** -
Saints et anti-saints dans l'hagiographie byzantine: une relation réciproque.
- 17.30 - 17.45 Discussion
- 17.45 - 18.00 Pause
- 18.00 - 19.30 **Michel Kaplan** - *Sainteté et pouvoir.*
- 19.30 - 20.00 Discussion

Jeudi 3 juillet 2014

- 9.00 - 10.30 **Christian Gastgeber** -
Péchés et pécheurs dans le Registre du patriarchat de Constantinople.

THESSALONIQUE 30 JUIN - 12 JUILLET 2014

- 10.30 - 10.45 Discussion
10.45 - 11.00 Pause
11.00 - 12.30 **Antonio Rigo** - *La sainteté dans une province : la Vie de saint Athanase des Météores.*
12.30 - 12.45 Discussion
16.00 - 17.30 **Simeon Paschalides** - *Les limites byzantines entre la sainteté et le péché.*
17.30 - 17.45 Discussion

Vendredi 4 juillet 2014

- 9.00 - 10.30 **Christian Gastgeber** - *Péchés et pécheurs dans le Registre du patriarcat de Constantinople.*
10.30 - 10.45 Discussion
10.45 - 11.00 Pause
11.00 - 12.30 **Antonio Rigo** - *La sainteté dans une province : la Vie de saint Athanase des Météores.*
12.30 - 12.45 Discussion
16.00 - 17.30 **Simeon Paschalides** - *Les limites byzantines entre la sainteté et le péché.*
17.30 - 17.45 Discussion

Samedi 5 juillet 2014

VISITE DE LA VILLE

Dimanche 6 juillet 2014

EXCURSION

Lundi 7 juillet 2014

- 9.00 - 10.30 **Vasso Penna** - *La monnaie et la sainteté.*
10.30 - 10.45 Discussion
10.45 - 11.00 Pause
11.00 - 12.30 **Paolo Odorico** - *Les synaxaires et la sanctification à Byzance.*
12.30 - 12.45 Discussion
16.00 - 17.30 **Charis Messis** - *Les faiblesses de la chair : péché individuel, marginalisation sociale et sanctions légales.*
17.30 - 17.45 Discussion
17.45 - 18.00 Pause
18.00 - 19.30 **Filippo Ronconi** - *Photius dans le reflet des Manuscrits mésobyzantins : saint, hérétique ou simple pécheur ?*
19.30 - 20.00 Discussion

Saints et pécheurs à Byzance

Mardi 8 juillet 2014

- 9.00 - 10.30 **Vasso Penna** - *La monnaie et le péché.*
Discussion
- 10.30 - 10.45 Discussion
- 10.45 - 11.00 Pause
- 11.00 - 12.30 **Paolo Odorico** -
Les synaxaires et la sanctification à Byzance.
Discussion
- 12.30 - 12.45 Discussion
- 16.00 - 17.30 **Béatrice Caseau** -
Lieux de rédemption, lieux de débauche.
Discussion
- 17.30 - 17.45 Discussion
- 17.45 - 18.00 Pause
- 18.00 - 19.30 **Filippo Ronconi** - *Photius dans le reflet
des manuscrits mésobyzantins:
saint, hérétique ou simple pécheur?*
Discussion
- 19.30 - 20.00 Discussion

Mercredi 9 juillet 2014

- 9.00 - 10.30 **Marina Falla Castelfranchi** -
*Les ruines de la sainteté: archéologie
et architecture des lieux byzantins de culte.*
Discussion
- 10.30 - 10.45 Discussion
- 10.45 - 11.00 Pause
- 11.00 - 12.30 **Charis Messis** -
*Les faiblesses de la chair: péché individuel,
marginalisation sociale et sanctions légales.*
Discussion
- 12.30 - 12.45 Discussion
- 16.00 - 17.30 **Maria Kambouri – Athanasios Semoglou**
*Représentation de saints et de pécheurs
dans l'art byzantin*
Discussion
- 17.30 - 17.45 Discussion
- 17.45 - 18.00 Pause
- 18.00 - 19.30 **Marie-Hélène Congourdeau** -
*Saint guerrier ou homicide?
Le cas du soldat qui tue à la guerre.*
Discussion
- 19.30 - 20.00 Discussion

Jeudi 10 juillet 2014

- 9.00 - 10.30 **Marina Falla Castelfranchi** -
*Les ruines de la sainteté archéologie
et architecture des lieux byzantins de culte.*
Discussion
- 10.30 - 10.45 Discussion
- 10.45 - 11.00 Pause
- 11.00 - 12.30 **Paolo Odorico** -
Les synaxaires et la sanctification à Byzance.
Discussion
- 12.30 - 12.45 Discussion
- 16.00 - 17.30 **Maria Kambouri - Athanasios Semoglou** -
*Représentation de saints et de pécheurs
dans l'art byzantin*
Discussion
- 17.30 - 17.45 Discussion

6eme UNIVERSITE D'ETE

THESSALONIQUE 30 JUIN - 12 JUILLET 2014

- 17.45 - 18.00 Pause
18.00 - 19.30 **Béatrice Caseau -**
Lieux de rédemption, lieux de débauche.
19.30 - 20.00 Discussion

Vendredi 11 juillet 2014

- 9.00 - 10.30 **Marie-Hélène Congourdeau -**
*L'inversion des valeurs à Byzance:
le salos, saint ou pécheur ?*
10.30 - 10.45 Discussion
10.45 - 11.00 Pause
11.00 - 12.30 **Maria Kambouri - Athanasios Semoglou -**
*Représentation de saints et de pécheurs
dans l'art byzantin*
12.30 - 12.45 Discussion
17.00 - 18.30 **Agathoniki Tsilipakou -**
*Familles de saints et femmes saintes
dans l'art byzantin.*
18.30 - 18.45 Discussion

Samedi 12 juillet 2014

- 9.00 - 10.30 **Maria Kambouri - Athanasios Semoglou -**
*Représentation de saints et de pécheurs
dans l'art byzantin*
10.30 - 10.45 Discussion
10.45 - 11.00 Pause
11.00 - 12.30 **TABLE RONDE DES ETUDIANTS DU CENTRE
D'ETUDES BYZANTINES, NEOHELLENIQUES
ET SUD-EST-EUROPÉENNES**

*Les recherches en byzantinologie dans le cadre des études
interdisciplinaires de l'École des Hautes Etudes en Sciences
Sociales*

Xavier Agati - *La tradition historiographique dans la longue durée*
Aspasia Dimitriadi - *L'enseignement de l'histoire byzantine
dans l'Etat grec*

Romina Luzi - *Les motifs magiques dans les romans paléologues*

Elena Nonweiler - *Les cérémonies populaires à Byzance*

Bexen Campos Rubilar - *Les diatribes religieuses au VIIe siècle*

Mathieu Panoryia - *La satire à Byzance*

CLOTURE DE L'ECOLE D'ETE

Dimanche 13 juillet 2014

Départ des participants

Saints et pêcheurs à Byzance

LISTE DES ENSEIGNANTS

Béatrice CASEAU - Collège de France - Paris - France

Marie-Hélène CONGOURDEAU - CNRS - Paris - France

Stéphanos EFTHYMIADIS - Libre Université de Chypre - Nicosie

Marina FALLA CASTELFRANCHI - Université de Lecce - Italie

Christian GASTGEBER - Académie des Sciences - Vienne - Autriche

Dominique IOGNA PRAT - EHESS - Paris - France

Maria KAMBOURI - Université Aristote de Thessalonique - Grèce

Michel KAPLAN - Université Paris I Sorbonne - France

Charis MESSIS - EHESS - Paris - France

Paolo ODORICO - EHESS - Paris - France

Simeon PASCHALIDES - Université Aristote de Thessalonique - Grèce

Vasso PENNA - Université du Péloponnèse - Grèce

Antonio RIGO - Université de Venise - Italie

Filippo RONCONI - EHESS - Paris - France

Athanasios SEMOGLOU - Université Aristote de Thessalonique - Grèce

Agathoniki TSILIPAKOU - Musée de la civilisation byzantine -
Thessalonique Grèce -

Tassadit YACINE - EHESS - Paris - France

LISTE DES BOURSIERS

1. **Agati Xavier** - France
2. **BENIC Pierre** - France
3. **Berolli Cristiano** - Italie
4. **Bolshakova Victoria** - Russie
5. **BORDEIANU Teodor** - Moldavie
6. **BORGHETTI Laura** - Italie
7. **BOZGAN Elif** - Turquie
8. **BUKURIJE Guni** - Hongrie
9. **CAMPOS-RUBILAR Bexen** - Chili
10. **CIOLFI Lorenzo** - Italie
11. **COUFALOVA Hana** - République Tchèque
12. **DIANA Alessandro** - Italie
13. **DIMITRIADI Aspasia** - Grèce
14. **FORNAS RIESCO Silvia** - Espagne
15. **GIACIMELLI Ciro** - Italie
16. **GOUDJIL Romain** - France
17. **KALDMA Priit-Hendrik** - Estonie
18. **KALKOUNOU Panagiota** - Grèce
19. **KOVACS Istvan** - Hongrie
20. **LAMPAKI Eleftheria** - Grèce
21. **LUZI Romina** - Italie
22. **MAZZON Ottavia** - Italie
23. **NONVEILLER Elena** - Italie
24. **OLTEAN Leonard-Daniel** - Roumanie
25. **PANORYIA Mathieu** - France
26. **PEPPA Aikaterini** - Grèce
27. **RADUCAN Ana-Maria** - Roumanie
28. **RICHARD Elise** - France
29. **ROSSI Maria Alessia** - Grande Bretagne
30. **ROTHSTEIN-DOWDEN Zachary** - République Tchèque
31. **SIROTENKO Anastasiia** - Russie
32. **SODERBLOM SAARELA - Ellen** - Suède
33. **SZEGVARI Zoltan** - République Tchèque
34. **TATARU Cristiana** - Roumanie
35. **TINTERRI Daniele** - Italie
36. **TSANGARIDOU Katerina** - Chypre
37. **VARSELLONA Jessica** - Italie
38. **VEREMYEVA Alesya** - Russie
39. **VINCZE Judit** - Hongrie
40. **VUKASINOVIC Milan** - Serbie

Qme Communication - Αναστασία Τσοχανταρίδου
693 70 90 097